

dr hab. Katarzyna Ziółowicz, prof. UJK
Instytut Sztuk Wizualnych
Wydział Sztuki
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach

Kielce, dn. 23.04.2025

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Edyty Dzierż, przygotowanej pod
kierunkiem dr hab. Marii Piątek, prof. SAN**

sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dziedzinie sztuki,
w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki
prowadzonym w Uniwersytecie Radomskim im. Kazimierza Wielkiego

Prezentacja Doktorantki

Mgr Edyta Dzierż to absolwentka wydziału Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Dyplom z malarstwa zrealizowała w pracowni prof. Mariana Czapli, aneks z malarstwa ściennego w pracowni prof. Edwarda Tarkowskiego – realizacja mozaiki "Przemienienie Pańskie", Ołtarz Dolny Kościoła Matki Boskiej Wspomożycielki Wiernych w Warszawie. Dyplom obroniła w 2004 roku. Doktorantka Wydziału Sztuki Uniwersytetu Radomskiego im. Kazimierza Pułaskiego.

Edyta Dzierż jest członkinią: Grupy twórczej - Symfonia oraz Visual Art Dance i Artinterferans, które podejmują działania zgłębiające aspekty kinestetyczne w malarstwie, muzyce, tańcu (s.21). Na swoim koncie posiada liczne performatywne realizacje artystyczne prezentowane w trakcie wystaw indywidualnych i zbiorowych w formie stacjonarnej oraz online. Na uwagę zasługuje aktywność o zasięgu międzynarodowym (Argentyna, Indie, Włochy, Portugalia, Rumunia, Szwecja, Turcja, Korea Płd., Niemcy, itd. Źródło [Wystawy - Edyta Dzierż malarstwo](#)).

Analiza przedstawionej do oceny pracy doktorskiej

Na przedstawione do recenzji dzieło artystyczne składa się 11 wielkoformatowych prac wykonanych w technice akryl na płótnie - 5 prac o formacie 100x150 cm, 5 prac w formacie 80 x 120 cm, 1 praca 80 x 100 cm, oraz 1 praca w formacie 30x30 cm.

Proces twórczy ilustruje 11 filmów dokumentujących performance malarski towarzyszący ich powstawaniu. Edyta Dzierż przedstawia dokumentację filmową powstawania prac w pracowni po wcześniejszych performansach. 10 filmów krótszych - czas trwania od 2min.34sek. do 4min.28sek. Zawarto również 1 film dokumentujący performance z udziałem publiczności trwający 30 minut. Każdemu z dzieł plastycznych przypisano ścieżkę dźwiękową: obraz 1 *trees*, obraz 2 *sea*, obraz 3 *freeman*, obraz 4 *frost*, obraz 5 *blood*, obraz 6 *biohazard*, obraz 7 *light*, obraz 8 *glo*, obraz 9 *destroy*, obraz 10 *things from above*, obraz 11 i 12 *Glony*. Numeracja ścieżek dźwiękowych nie odpowiada numeracji obrazów podobnie jak numeracja zamieszczonych filmów.

Część teoretyczna pracy pt. „Synestezja w malarstwie i performance jako metoda komunikacji wszystkimi zmysłami” została podzielona na 3 zasadnicze części. Całość opracowania teoretycznego poprzedza wstęp, kolejno rozdział I poruszający problem Synestezji a sztuki, rozdział II Percepcja dzieła otwartego na wszystkie zmysły, rozdział III Analiza procesu twórczego w cyklu prac malarskich powstałych na drodze komunikacji multisensorycznej (analiza przypadku). Całość opracowania wieńczy podsumowanie, streszczenie, spis bibliograficzny. Na końcu opracowania zamieszczona została dokumentacja pracy artystycznej w formie reprodukcji 12 prac malarskich, 14 zdjęć z działań performance oraz zapis cyfrowy 11 filmów będących dokumentacją działań performatywnych. Jako materiał bibliograficzny wykorzystano 26 materiałów źródłowych – publikacje książkowe, artykuły naukowe, słowniki, z czego ponad połowa dotyczy zagadnień związanych z synestezją. W opracowaniach znajdziemy prace z obszaru: psychologii, pedagogiki, historii sztuki, teorii sztuki i estetyki.

We wstępie Autorka stawia 4 tezy badań, które warunkują Jej działania twórcze, a które stara się obronić w trakcie pracy badawczej.

- „Proces twórczy to działanie angażujące wszystkie zmysły równocześnie, dzięki czemu jest ono nieograniczone w swoich możliwościach przedstawienia i odbioru.

- Malarstwo uprawiane jako performance to sztuka głębokiego i wewnętrznego przeżywania malarstwa za pośrednictwem ciała, jego ruchu i przy otwarciu wszystkich zmysłów.

- Postawa twórcza artysty otwierającego się na synestetyczne działania performatywne w tworzeniu obrazu malarskiego to metoda na poszerzanie granic tradycyjnego malarstwa.

- Dialogowy charakter dzieła malarskiego powstającego w procesie performance wypiera erę monologu sztuki zastępując ją dialogiem na linii artysta - jego dzieło - odbiorca sztuki.” (s.3-4)

Analizę problemu dokonuje badając zjawisko synestezji jako czynnika wpływającego na międzysensoryczne doznania w obszarze sztuki. Autorka uściśla, iż odnosi się bardziej do metafory synestezyjnej „czyli do swoistego potencjału niestandardowego i otwartego odbierania bodźców wynikającego z analizy nagromadzonych doświadczeń percepcyjnych bez ograniczania się jedynie do jednego kanału przekazu czy odbioru.” (s. 4)

Edyta Dzierż w swojej twórczości, w procesie tworzenia, stara się pobudzać różne zmysły, które w koncepcji dzieła otwartego angażują odbiorcę do głębszego przeżywania interdyscyplinarnego dzieła plastycznego. W projekcie Edyty Dzierż ta otwartość realizuje się zarówno na poziomie formy (przestrzeń malarska powstająca na oczach widza), jak i percepcji (wielozmysłowe doświadczenie dzieła: wzrok, słuch, ruch). Odbiorca nie jest tu biernym ale aktywnym uczestnikiem, który – poprzez własne odczucia i skojarzenia – współtworzy sens dzieła.

W działaniach Artystki ciało staje się narzędziem tworzenia i odbioru sztuki: każdy gest, każda linia malarska wynika z ruchu ciała w przestrzeni i z jego dynamicznej relacji ze światem. Na uwagę zasługują zamieszczone w dokumentacji filmy, do których autorka tworzy specyficzną scenografię wykorzystując barwne światła oraz utwory muzyczne. Dźwięki muzyki harmonizują z aktem twórczym podczas którego powstaje dzieło plastyczne. Jak sama pisze część prac powstaje po performancach w pracowni plastycznej, jeden film natomiast nakręcono w trakcie jego realizacji. Obserwując akt twórczy dostrzeżemy elementy malarstwa gestu tak charakterystyczne chlapania czy rozcierania farby na powierzchni płótna. Światło oraz muzyka dopełniają aktu twórczego pobudzając zmysł wzroku i słuchu. Zarejestrowane obrazy oraz dźwięki wpisują się również w nową formę ekspresji, pozwalając na percepcję nie tylko skomponowanego utworu ale także dźwięków rozlewanej farby, pocierania szpachlą i dłonią po płótnie (ASMR).

Wcześniejsze realizacje performatywne dołączone do dokumentacji pokazują drogę dochodzenia do oryginalnych rozwiązań łączących parateatralne działania a mających odzwierciedlenie w pracy doktorskiej.

Edyta Dzierż jest świadomą artystką wizualną, która wykorzystuje możliwe kanały przekazu do pobudzania wielozmysłowego odbioru sztuki. Nie pozostaje przy tradycyjnej formie komunikatu za pomocą artefaktu, stara się wchodzić w szerszy dialog za pośrednictwem nie jednego a wielu zmysłów.

Swoje badania artystyczne opiera o analizę zjawiska synestezji opisując jej znane historyczne przykłady i rodzaje. W swojej dysertacji określa, iż w twórczości chodzi jej o synestezję słabą, która nie jest związana z predyspozycjami uwarunkowanymi genetycznie, ale takimi które mogą poprzez odpowiednią stymulację rozwijać się. Uważa, że „prowokowanie sytuacji jednoczesnego odbioru bodźców w sztuce daje nam nowe możliwości uczestnictwa w przeżyciu estetycznym, ponieważ narażając się na wiele bodźców jednocześnie tworzymy nowe połączenia neuronalne w naszym mózgu i przełamujemy schematy myślowe.” (s.16)

Autorka zauważa, że podejmowane działania wpisują się w koncepcję działania otwartego, eksperymentalnego, w którym ona sama przeżywa akt twórczy wszystkimi zmysłami. Zarejestrowany performance z udziałem widzów pokazuje wpływ takiej formy ekspresji na odbiorców. Żywe ich zainteresowanie oraz następująca po akcie twórczym aktywność plastyczna pokazują jak inny jest to rodzaj percepcji i jaką wywołuje reakcję. Synestezja w projekcie Edyty

Dzierż funkcjonuje jako metoda tworzenia i percepcji. Dzieło nie odwołuje się wyłącznie do wzroku (jak tradycyjne malarstwo), lecz integruje także słuch (ścieżki dźwiękowe), kinestezję (odbiór ruchu), a nawet wyobrażenie dotyku i wibracji.

W twórczości Edyty Dzierż granice między dyscyplinami sztuki zostają zniesione na rzecz całościowego, intensywnego doświadczenia.

Synestezja staje się w tym kontekście narzędziem intensyfikacji obecności i autentycznego przeżycia sztuki. Edyta Dzierż, podobnie jak Aleksander Skriabin, dąży do stworzenia pełnego, multisensorycznego doświadczenia artystycznego, w którym malarstwo i dźwięk współdziałają, angażując różne warstwy percepcji.

Przedstawione do oceny dzieła plastyczne są spójne w swoim wyrazie artystycznym. Autorka posiada charakterystyczny, indywidualny język wypowiedzi artystycznej nawiązujący do tradycji malarstwa gestu (action painting). Na poziomych układach zaobserwujemy plamy kształtowane płaskim narzędziem niczym raklem, tańczące w charakterystycznych układach wynikających z zamasytego ruchu ręki. Przecierki, zlewania się na krawędziach plam linie budują wielowarstwowe kompozycje, w których dostrzegamy proces ich powstawania. Dwie ostatnie prace delikatnie odbiegają formą od pozostałych co zapewne jest wynikiem działania performatywnego z udziałem widzów.

Można przyjąć, że zawarte we wstępie opracowania tezy stanowią formę autorskiego scenariusza, gdzie autorka zakłada określone działania w efekcie których łącząc malarstwo gestu, performans oraz działania kinestetyczne, świadomie eksperymentuje z formą i przekazem. Światło, muzyka, dźwięki związane z procesem malowania oraz sam akt twórczy tworzą bogate multisensoryczne doświadczenie, angażujące zarówno twórcę, jak i odbiorcę, co można zaobserwować w ostatnim filmie. Szkoda, że Edyta Dzierż nie zamieszcza dokumentacji performenc z działań, które poprzedziły malowanie obrazów 1-10, przyjęty schemat prezentacji procesu twórczego odebrał możliwość zobaczenia reakcji publiczności zawężając to grono do operatorów kamery, światła i dźwięku. Lukę tę wypełnia dokumentacja wcześniejszych realizacji ukazująca drogę artystycznych poszukiwań.

Performans w ujęciu Edyty Dzierż nie jest jedynie rejestracją aktu malowania, ale stanowi pełnoprawne dzieło sztuki, w którym ruch, gest, dźwięk i światło są równie istotne jak finalny rezultat w postaci obrazu. Dzierż konsekwentnie wzbogaca swoje działania o elementy synestetyczne: wykorzystanie światła i dźwięku, które nie tylko towarzyszą procesowi tworzenia, ale współtworzą przestrzeń wielozmysłowego doświadczenia. Dzieło nie jest już zamkniętym obiektem do kontemplacji, ale otwartym procesem komunikacyjnym.

Konkluzja:

Praca doktorska magister Edyty Dzierż składa się z dwóch części — teoretycznej i artystycznej. Część teoretyczna stanowi komentarz problemu badawczego, część artystyczna oryginalne rozwiązanie plastyczne. Praca ta ukazuje nowe możliwości komunikacji artystycznej, w której wszystkie zmysły — wzrok, słuch, dotyk, kinestezja — współpracują na rzecz pełniejszego, bardziej autentycznego doświadczenia sztuki.

Pierwsza część prezentuje wiedzę teoretyczną mgr Edyty Dzierż, w której wykazała się umiejętnością samodzielnego formułowania problemów badawczych oscylujących wokół zjawiska synestezji w sztuce, procesu twórczego czy percepcji dzieła poddając analizie materiał bibliograficzny.

Przedstawiona praca doktorska stanowi potwierdzenie umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej, wspartego pogłębioną analizą teoretyczną, stanowi oryginalne dokonanie artystyczne i świadczy o samodzielnie prowadzonej pracy naukowej i twórczej. Edyta Dzierż prezentuje w niej dojrzałą postawę artystyczną, jest świadoma

zastosowanych środków wyrazu artystycznego, wykazuje się także wiedzą z obszaru sztuk plastycznych pogłębiając zagadnienia z psychologii.

Przedstawiona praca spełnia wszystkie wymogi przewodu doktorskiego, w tym wymagania Art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) oraz wymogi Regulaminu studiów doktoranckich prowadzonych w Uniwersytecie im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, **tym samym wnioskuję o nadanie mgr Edycie Dzierż stopnia doktora w dziedzinie sztuki, dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.**

Katarzyna Lidon